
ZAHODNOSLOVANSKA KNJIŽEVNOST V SREDNJEŠOLSKIH BERILIH

Prispevek prinaša analizo zastopanosti književnih del, katerih avtorji prihajajo iz zahodnoslovenskega sveta, v srednješolskih berilih. Avtor se osredinja na analizo srednješolskih beril *Branja in Svet književnosti*, pri čemer ugotavlja, da je delež teh avtorjev zelo nizek, nekatera pomembna dela tega prostora, predvsem iz slovaške književnosti, pa so izpadla. Predstavljena in argumentirana je smiselnost umeščenosti trenutnih izbranih besedil, ob koncu pa so predstavljeni tudi predlogi, kako izboljšati učni načrt in izobraževanje o srednjeevropskem prostoru.

1 Uvod

Srednja Evropa je naš naravni politični, gospodarski in kulturni prostor, v katerem bomo najprej uresničevali svoje politične, gospodarske in kulturne načrte. Če jih hočemo ustvarjalno uresničevati, moramo povezati pretrgane niti in obuditi spomin na tiste slovenske in kulturnike, ki so v preteklosti položili temelje za naše kulturno sodelovanje¹ (Rozman 2000: 271).

Da je slovenskemu bralcu nujno ponuditi temeljna besedila drugih evropskih avtorjev, ugotavlja tudi Meta Grosman, po Alenki Žbogar pa se bralec kot mislec izoblikuje prav v puberteti (tj. tudi med srednjo šolo). »Bralec se kot mislec izoblikuje v puberteti (od 11. do 19. leta); to je čas odkrivanja notranjega jaza, kar rezultira v intenzivnejšem ambivalentnem in konfliktnem čustvovanju, odkritje subjektivnosti

---

¹ Rozman svoje ugotovitve osredinja predvsem okrog slovensko-slovaških kulturnih odnosov, ki imajo dolgo in bogato zgodovino. Razvijali so se v vseh obdobjih od srednjega veka naprej, doživljali svoje vzpone in padce, vendar niso bili nikoli popolnoma prekinjeni (2000: 271). Najintenzivnejši stiki med kulturama so bili od romantike naprej, intenzivirali so se na prehodu v 20. stoletje, močno medkulturno povezovalje pa se je ustavilo po letu 1919 zaradi češkoslovaških in jugoslovanskih teženj. Zanimanje za slovaško kulturo se je začelo znova krepiti v šestdesetih letih 20. stoletja, pozneje je znova zamrlo, danes pa so vsi zahodnoslovenski narodi skupaj z nami v Evropski uniji, kar bi lahko pripomoglo k primernejšemu in tesnejšemu sodelovanju med njimi. — Najvidnejši odmev sta pri Slovencih doživela Ján Kollár in Pavol Josef Šafárik. O *Hčeri Slave* kot zelo pomembnem tekstu je npr. 1902 v *Domu in svetu* pisal France Kotnik; Ivan Lah pa je 1904 napravil obsežno primerjalno študijo o največjih slovanskih stvaritvah: *Gospod Tadej, Jevgenij Onjegin, Hči Slave in Krst pri Savici*. V *Branjih 2* so zastopana vsa besedila z izjemo *Hčere Slave*.

in relativizma pa lahko vodi k občutku izoliranosti in osamljenosti.« (Žbogar 2003: 41.) Meta Grosman trdi, da nekateri strokovnjaki menijo, da sožitje različnih kultur v Evropi temelji na skupni kulturni dediščini antične grške in rimske kulturne tradicije, ki predstavlja neke vrste kohezivno jedro vseh različnih kultur v Evropi. Vrednoto ohranjanja kulturne raznolikosti so vzpostavili tisti današnji Evropejci in drugi prebivalci Zemlje, ki so še bili deležni primarne in sekundarne socializacije v svoje posebne kulture in jezike ter niso preživljali zgodnje mladosti oz. odraščali v mnogokulturnih okoliščinah, s katerimi se soočajo današnji mladi po vsem svetu:

Temeljito poznavanje medkulturnih stikov in medkulturna zavest, ki raste iz poglobljenega poznavanja ter spoštovanja lastne in tujih kultur ter lastnega in tujih jezikov, omogočata soočanje z mnogokulturnostjo brez izgube pozitivnega odnosa do lastne kulture in v njej pridobljene primarne jezikovne identitete in brez posledične krize smisla. (Grosman 2004: 39.)

2 Izbira besedil v učnih načrtih

Za izbiro literarnih del uporabljamo nekaj pogloblitnih načel: recepcijskega, literarnozgodovinskega, literarnoteoretičnega in načela nacionalne oz. mednarodne primerljivosti in pomembnosti.

Literarnozgodovinsko razvrščanje je razvrščanje književnih del po obdobjih, smerih, avtorjih v okviru literarnozgodovinskega razvoja. Na takšno razporejanje odločilno vpliva tudi vrednostno merilo – najpogostejša so kanonizirana literarna dela (represzentativna, v določeni kulturi cenjena več generacij)² (Krakar Vogel 2004: 62). V naši tradiciji osnovno- in srednješolskega književnega pouka je, da se v kurikulum uvrščajo dela iz slovenske in svetovne književnosti (do razpada Jugoslavije tudi iz drugih literatur nekdanje države). Podobno upoštevanje nacionalnega in mednarodnega ključa opazamo pri nekaterih drugih evropskih šolskih sistemih, npr. v portugalskem, češkem, poljskem, madžarskem. Razmerje med nacionalno in svetovno književnostjo je različno, prav tako pa tudi merila izbire in povezovanja. Po večini so tako kot pri nas v ospredju dela iz nacionalne književnosti, iz svetovne književnosti pa so izbrana po še bolj poudarjenih merilih reprezentativnosti oz. pripadnosti »trdemu jedru univerzalnega književnega kanona«. Ta merila so pogosto odvisna tudi od političnih, ideoloških in drugih dejavnikov³ (Krakar Vogel 2004: 65).

² Merilo razvrstitve književnih del po nacionalni ali mednarodni pomembnosti je v različnih šolskih praksah realizirano različno; zlasti pri večjih narodih oz. v večjih državah (Francija, Velika Britanija) je v ospredju ali sploh edina obravnavana nacionalna književnost, »svetovne« je le tu in tam kaj, npr. pri novi francoski maturi (1995) sta priporočena Sofoklej in Shakespeare (Krakar Vogel 2004: 62).

³ Čas zadnjih dveh desetletij v srednješolskem književnem pouku je Boža Krakar Vogel razdelila v štiri pogloblitne faze: I. 1980/1981–1986, faza usmerjenega izobraževanja; II. 1986/1987–1991, rezultati polemik – obnovitev literarnovednega utemeljenega pouka; III. 1991/1992–1996, intenzivne didaktične refleksije in spremembe; IV. 1996/1997, nastanek in uveljavljanje kurikularne preнове. V prvi fazi so bila izbrana besedila izbrana preveč po ideološkem ključu, med predstavniki svetovne romantike je bil samo *Jevgenij Onjegin* A. S. Puškina. V drugem obdobju se je obravnavanje književnosti vrnilo v obdobje pred 1980, tako je bilo umeščenih več sodobnih slovenskih avtorjev in tudi besedila Flauberta, Balzaca, Prousta ... Tretje obdobje je zaznamovano z nastankom slovenske države, kar je prelomnica tudi pri posodabljanju srednješolskega književnega pouka, izraziteje se je v tem obdobju gradilo dejavno učenje in

Predmetna kurikularna komisija za slovenščino je za izhodišče učnega načrta (UN) 98 izbrala tri kriterije: izbor literarnih del, obseg snovi in razporeditev obveznih vsebin.⁴ UN 98 je sicer že med nastajanjem naletel na več kritik, ki so jih člani kurikularne komisije delno upoštevali, zavrnili pa so jih takrat, ko bi zato preveč širili obseg snovi in otežili dejavno komunikacijo med učencem in besedilom (Krakar Vogel 1999: 177). Avtorica ugotavlja, da je konservativno v vsebinski podobi UN 98 ohranjanje »železnega« obveznega srednješolskega bralnega repertoarja in pretežno literarnozgodovinska razporeditev vsebin. Med inovativnost pa spadata prilagoditev obsega dejanskim zmožnostim učencev in sprostitev časa za prostoizbirne obravnave (Krakar Vogel 1999: 170).

V uvodu v *Branja*⁵ so avtorji zapisali, da vsebujejo izbor reprezentativnih besedil iz slovenske in svetovne književnosti, urejen z mislijo, da literarna besedila niso samo obvezna učna snov, temveč veliko več /.../. Predstavitve nekaterih obdobij, ki so v učnem načrtu zaradi krčenja obvezne snovi zajeta bolj skromno ali so izpuščena, so v *Branjih* okrepljena z vidnimi avtorji literarnega obdobja. Obveznim, z učnim načrtom predpisanim besedilom, se pridružujejo izbirna besedila, ki postavljajo prva v »naravno« okolje /.../ (Ambrož 2000). Boža Krakar Vogel je ob izidu *Branj 1* zasnovno berila označila kot antologijsko, vsebuje pa tudi učno snov, in jo umestila v več kot le navidezno opozicijo *Svetu književnosti*⁶ (v nadaljevanju *SK*), ki je po njenem pregled učne snovi, ki vsebuje tudi besedila. Sestavljavci *Branj* trdijo, da ni njihov namen, da bi dijaki »predelali« vsa besedila v njih, temveč so besedila ponujena na izbiro. Ker je knjiga več kot snov enega šolskega leta, jo je mogoče vzeti v roke večkrat in v njej odkriti še kaj iz zakladnice svetovne in slovenske književnosti. *Branja* naj bi zato postala sestavina domače knjižnice bodočih izobražencev (Krakar Vogel 2000).

V *SK* piše, da so v bralni del uvrščena besedila, ki so po novem učnem načrtu za pouk slovenščine/književnosti v gimnazijah obvezna, in pa tista, ki so alternativno obvezna. Termin alternativno obvezen pomeni besedila, med katerimi je treba izbrati določen obseg besedil; katera točno, je odvisno od učitelja.

funkcionalno znanje, dijaki pa imajo premalo znanja o kontekstu in snovno materialnih sestavinah v njih. Zadnja, tj. četrta faza je prinesla napredek v možnosti izbire beril, didaktičnih in drugih pripomočkov, v prihodnje pa naj bi se (predvsem v negimnazijskih programih) še več usmerili h »koristnejšim« oblikam komunikacije v slovenščini, saj so trenutni načrti »podrejeni« interesom določenih učencev (Krakar Vogel 2004: 149–157).

⁴ Pri izboru so menili, da naj bodoči izobraženci (gimnazijci) poznajo vsebine, ob katerih bi dobili dovolj široke in kakovostne bralne izkušnje, ki bi jim omogočile kompleksno pojmovanje literarnosti, kot dediščino za poznejše samostojno kritično branje in razvrščanje klasičnih ali sodobnih literarnih del. Izbor so tudi številčno in vsebinsko omejili z mislijo, da dijak spozna reprezentativna dela in avtorje ter literarna obdobja slovenske in svetovne književnosti od antike do sodobnosti v enakomernem obsegu ter po vsebini kolikor toliko primerljivo, to pa bi bil standard literarne razgledanosti bodočega slovenskega izobraženca. Pri obsegu snovi so kot še sprejemljivo količino besedil izbrali 20 oziroma največ 25 enot v šolskem letu. Razporeditev obveznih vsebin naj bi bila literarnozgodovinska, sklep, sprejet na zborovanju Slavističnega društva Slovenije 1983/1984, je bil, da naj bi predelano gradivo obdelali v treh letih, zadnji, tj. četrti letnik pa bi bil namenjen poglobitvi usvojenega znanja. Ta sklep so upoštevali sestavljavci UN 87 in 96, v UN 98 pa so sklep spremenili, in sicer da se v četrtem letniku obravnava tudi sodobna slovenska književnost (Krakar Vogel 1999: 164–169).

⁵ *Berilo in učbenik za gimnazije in štiriletne strokovne šole. Branja 1*, namenjena pouku v prvem letniku, so izšla 2000, do danes so izšli vsi štirje učbeniki oz. berila. Založnik je DZS.

⁶ *Berilo in učbenik za gimnazije. Svet književnosti 1*, namenjen pouku v prvem letniku, je izšel 2000, do danes so izšli vsi štirje učbeniki oz. berila. Založnik je Založba Obzorja.

3 Analiza srednješolskih beril

Razporeditev obravnavanih avtorjev in njihovih književnih del je kronološki, in sicer od orientalskih književnosti (*Branja 1*) oziroma *Biblije* (*SK 1*) do sodobne slovenske književnosti (*Branja 4* in *SK 4*). Skladno s tem bi pričakovali obdobja, v katerih naj bi bila zastopanost srednjeevropskih avtorjev večja, predvsem gre za obdobje od romantike naprej.⁷ Sestavljalci besedil so pri didaktični zasnovi *Branj* upoštevali tuje izkušnje. Zasnova je podobna francoski zasnovi beril, vsa besedila v tamkajšnjih berilih spremlja namreč obsežen inštrumentarij in sistem nalog⁸ (Rupnik 2001). Obe berili je potrdil pristojni strokovni svet, zanimivo je, da so *Branja* potrjena za rabo v gimnazijah in štiriletnih strokovnih šolah, *SK* pa samo za rabo v gimnazijah. Potrditev je protislovna, saj *SK* prinaša manj besedil, torej med njimi težje izbiramo, velika količina besedil v *Branjih* pa je prav tako manj potrebna za dijake 3. letnikov štiriletnih strokovnih šol, saj imajo tri ure slovenščine na teden, kar otežuje samostojni izbor neobveznih besedil. Boža Krakar Vogel sicer izrecno trdi, da namen *Branj* ni predelati vse snovi, ampak širiti bralno ponudbo s širšim izborom avtorjev in del⁹ (Krakar Vogel 2000).

3.1 Besedila po letnikih

V prvem letniku srednje šole (vsebuje orientalske književnosti, biblijo, antiko, srednji vek, renesanso, reformacijo, barok in klasicizem, razsvetljenstvo in ljudsko slovo) je v *Branjih* Ján Kochanowski z *Žalostinko št. 8*; v *SK* je Kochanowski le omenjen.¹⁰

⁷ Pričakovati je, da bodo imeli dijaki gimnazij v primerjavi z dijaki srednjih tehniških šol večjo možnost spoznati več besedil zaradi večjega tedenskega števila ur. V prvih dveh letnikih imajo vsi dijaki po štiri ure slovenščine na teden, v tretjem in četrtem imajo dijaki štiriletnih strokovnih šol uro manj, gimnazijci pa imajo v zadnjem letniku uro več, vendar predvsem zaradi priprav na maturo in poglobljenega obravnavanja maturitetnega sklopa (ta dodatna ura torej ne pripomore k morebitnemu obravnavanju večjega števila drugih besedil).

⁸ Obstaja šest tipov nalog (metodično branje, komentiranje, stilna analiza, primerjalna študija, tematski sklopi, stran od besedila – to zahteva študij dokumentov ali splošen premislek), ob vsakem besedilu se pojavi eden, prilagojen najizrazitejšim, najpomembnejšim sestavinam. Tina Rupnik (2000/2001) je ob analizi literarnih klasikov v šolskih berilih (Franceta Prešerna, Mirolava Krleže, Charlesa Baudelaira, Adama Mickiewicza in Johanna Wolfganga Goetheja) ugotovila, da sta po več kriterijih (količina besedil in informacij o besedilu ter avtorju, književnovodne vsebine, možnosti za nadaljnje delo) pozitivno izstopajoči francosko in poljsko berilo.

⁹ To je sicer dijakom štiriletnih strokovnih šol težje pojasniti, saj *Branja* dojemajo kot fizično težji del šolske torbe, zato (znova protislovno s potrditvijo strokovnega sveta) učitelji v teh programih uporabljajo *SK*, ki vključuje večinoma samo vsa potrebna besedila za pouk v teh programih, a učbenik je potrjen le za rabo v gimnazijah.

¹⁰ Kochanowski (1530–1584) je predstavnik poljske renesanse. Zgledoval se je po Francescu Petrarci in Pierru Ronsardu, poseben je zaradi kombinacije renesančnih motivov z antičnimi in verskimi. *Žalostinka št. 8*, posvečena zgodaj umrli hčerki, je elegična pesem, ki jo kot vrsto srečamo že v antiki, Kochanowskega žalostinka za razliko od antičnih ni v elegijskem distihu. Umeščena je v renesančno književnost, v njej lahko prepoznamo renesančne individualizem, zanimanje za tostranstvo in vitalizem, ki pa jih zaradi literarnovrstne umestitve vsebinsko zaokrožuje žalost. Izhajajoč iz uvodnih besed v *Branjih*, češ da se obveznim besedilom »pridružujejo izbirna besedila, ki postavljajo prva v 'naravno' okolje«, lahko ugotovimo, da to za izbrano pesem velja (*Branja 1*: 7).

V drugem letniku (vsebuje predromantiko in romantiko, realizem ter novo romantiko, dekadenco in simbolizem) sta v *Branjih* (z besedili) Adam Mickiewicz z *Gospodom Tadejem*, Karel Hynek Mácha z *Majem*; našeta pa sta še poljski romantik Juliusz Słowacki in češki František Ladislav Čelakovski. Slovaških predstavnikov v tem obdobju ni omenjenih, Kollár in Šafárik sta predstavljena kot Čeha. V realizmu ni omenjen nobeden od zahodnoslovanskih književnikov; v novi romantiki, dekadenci in simbolizmu je omenjeno, da se je književnost konca 19. stoletja širila iz Francije med drugim tudi v slovanske dežele. Našteti so med Poljaki Stanisław Przybyszewski, med Čehi pa Otokar Březina in Petr Bezruč. V *SK 2* so nekateri avtorji samo naštet, z odlomki ni predstavljen nihče. Med romantiki so omenjeni A. Mickiewicz, Juliusz Słowacki in K. H. Mácha; v realizmu je omenjen poljski pisatelj Henryk Sienkiewicz; v novi romantiki, dekadenci in simbolizmu pa ne najdemo nobenega predstavnika s tega območja.¹¹ V nobenem od obeh ne zasledimo pomembnejših informacij o panslavizmu oz. ilirizmu, nekaj informacij o idejah Jána Kollárja najdemo v slovenski romantiki, in sicer v Prešernovem pismu Stanku Vrazu, v odlomku z naslovom *O slavizmu*.¹²

V tretjem letniku (vključuje slovensko moderno, svetovno književnost v 20. stoletju ter slovensko književnost med moderno in sodobnostjo) so v *Branjih* med izbranimi besedili pesmi *Radost pisanja* in *Ljudje na mostu* Wisławe Symborske;¹³ *Dobri*

¹¹ Umestitev odlomka iz *Gospoda Tadeja* Adama Mickiewicza (1798–1855) v *Branja* bi doumeli kot ponazoritev vplivov Goetheja, Byrona in Scotta. *Gospod Tadej* (1834) je poljski nacionalni ep, v katerem prepoznamo močan nacionalni in domoljubni motiv, ki predstavlja odpor ruskemu carizmu. Mickiewicz je deloval v protiruskem osvobodilnem gibanju, zato je bil iz domovine izgnan, pozneje pa je emigriral v zahodno Evropo, ob koncu svojega življenja je sodeloval v krimski vojni pri Carigradu, kjer je tudi umrl. Češki romantik Karel Hynek Mácha (1810–1836) se je v pesnitvi *Maj* (1836), enako kot Mickiewicz, oprl na byronovsko tradicijo, čeprav je izhodišče češke romantike predstavljala nemška, ki je vplivala tudi na razvoj panslavizma. Máchovo življenje je bilo romantično, živel je boemsko, zanimalo so ga skrivnosti, potovanja, poznal pa je tudi poljsko ustvarjanje. V *Maju* bi zato težje našli nacionalne elemente kot v *Gospodu Tadeju*, lažje pa besedilo postavimo ob bok drugim (obveznim) romantičnim. Mickiewicz in Mácha sta vplivala tudi na slovenske romantike, Mácha se je celo srečal s Prešernom, oba pa prikazujejo vpliv zahodnoevropske romantike na srednjeevropski prostor. — Odlomka, izbrana v berilu, sta prepoznavna, lahko ju umestimo poleg drugih romantičnih del. Iz *Gospoda Tadeja* je izbran odlomek, ki prikaže viharen ljubezenski odnos, porojen iz ljubezenskega trikotnika med Tadejem, Telimeno in Zosjo – ljubezenski zaplet je znan že iz Goethevega *Trpljenja mladega Wertherja* (1774) ali Byronove *Parizine* (1816). Bralci lahko ugotovijo, da se motivi ponovijo, opazijo tudi časovni zamik v Mickiewiczovem delu, težko pa je iz izbranega odlomka ugotoviti, zakaj je delo poljski nacionalni ep. Odlomek Jarmila iz pesnitve *Maj* je najbližje Byronovemu *Romanju grofiča Harolda* (1812–1818), skozi stopnjevanje čustev in subjektive razvrstitve, ki se konča s samomorom, pa se približa *Trpljenju mladega Wertherja*. Tudi v tej pesnitvi lastne, srednjeevropske ideje ne najdemo. Pri Máchi je sicer omenjen panslavizem, brez besedila pa je to gibanje težko osvetliti.

¹² Prešeren v pismu zavrne ideji panslavizma in ilirizma, Vrazu pa naroči, naj njegovo mnenje sporoči tudi Kollárju in Šafáriku. V opombah k besedilu je zapisano še, da je Ján Kollár češki pesnik, utemeljitelj panslavizma, ki je na Prešerna delno vplival s *Hčerjo Slave*, Šafárik pa je označen kot češki pesnik, jezikoslovec in zbiralec ljudskih pesmi (Cuderman 2001: 147). Vpliv sodobne, tudi zahodnoslovanske književnosti na Prešerna (Kollár, Mickiewicz), je v *Branjih* omenjen še enkrat (Cuderman 2001: 163).

¹³ Wisława Symborska (1923–) je večkratna nagrajenka, 1996 je prejela tudi Nobelovo nagrado. Njene prve pesmi so zaznamovane s tragično vojno izkušnjo, predvsem s krutostjo življenja v Krakovu in krvavim zatrtjem varšavske vstaje. Pozneje v svoje pesmi vključuje številne motive in teme, značilno je simbolično prikazovanje ljudi, ki postajajo odtujeni sebi in drugim: »Čuden planet in čudni ti ljudje na njem.« — *Radost pisanja* (1967) je edino delo v obeh berilih, v *SK* je vključeno s prvo kitico v izvorniku; v *Branjih*

vojak Švejk Jaroslava Haška;¹⁴ *Neznosna lahkost bivanja* Milana Kundere;¹⁵ *Tango* Sławomira Mrożka;¹⁶ v *SK* najdemo Wisława Symborsko z *Radostjo pisanja*. Nekaj več avtorjev je sicer omenjenih; v *SK 3* je najprej omenjen socialistični realizem, ki se je po drugi svetovni vojni iz sovjetske države razširil na dežele t. i. ljudskih demokracij Vzhodne in Srednje Evrope. Pesniki in pisatelje 20. stoletja avtorji delijo na Nobelove nagrajence (omenjeni so poljski Henryk Sienkiewicz, Władisław Reymont, Czesław Miłosz in Wisława Symborska) in na druge (omenjeni so poljski Tadeusz Różewicz, Witold Gombrowicz in Sławomir Mrożek ter češki Jaroslav Hašek, Karel Čapek in Milan Kundera). V *Branjih 3* so poleg avtorjev, ki so predstavljeni s svojimi besedili, omenjeni še Jiří Wolker, Jaroslav Seifert, Vladimír Holan, Karel Čapek,

ima celo oznako obveznega besedila za obravnavo pri pouku. Njeno poezijo sestavljavci beril povezujejo z reflektivnostjo oz. razmišljanjem in jo umeščajo na dva načina: kot žensko poezijo, ki se je začela s Sapfo, in kot poezijo, v kateri zaznavamo prvine nadrealizma, ki ga dijaki spoznajo že prej pri Lorci. *Radost pisanja* je moderna pesem, oblika (kitična in verzna je prosta), v njej se povezujejo motivi, ki na prvi pogled ne spadajo skupaj. Vsem je skupno izhodišče, tj. ohranjanje in neminljivost nemirnega ustvarjalca, ki se bojuje s časom. Ponazoritev umetniškega simbola minljivosti je v *SK* dosežena tudi s sliko Marca Chagalla *Pesnik* (1911), v kateri neresnično, domišljjsko, kubistično predstavljenega pesnika obdaja resnični svet. — Symborskina druga pesem *Ljudje na mostu* (1986) je samo v *Branjih* in ni obvezna. Motivno izhodišče pesmi je japonski lesorez Anda Hirošige iz 1857, ki ga avtorica v pesmi tudi omenja, v berilu pa je priložen pesmi. Skozi številne bežno, impresionistične motive (voda, breg, čoln, most), ki bi bili lahko po njenem mnenju tudi drugačni, se pesem zgosti okrog osrednjega motiva: hitečih ljudi na mostu v neurju. Pesem je nastala zaradi »upornika, nekega Hiroshige Utagawe«, ki je že zdavnaj umrl, in zaradi katerega se je »čas spotaknil in padel«. Pesem je nastala dvajset let po *Radosti pisanja*, v njej pa lahko zaznamo isti motiv – željo po nesmrtnosti. To lahko dosežejo samo »uporniki«, kakršna želi biti tudi sama.

¹⁴ Jaroslav Hašek (1883–1923) je svoj roman *Dobri vojak Švejk* (1920–1923, nedokončan), zastavil na prvi pogled humorno, čeprav gre za globoko kritiko prve svetovne vojne in militarizma nasploh. V *Branjih* je odlomek Švejk pred sodnimi zdravniki, skozi katerega bralci spoznajo predvsem humorno plat, natančnejši bralci pa v njegovem liku vidijo preprosti um, ki ukroti tri znanstvenike v obliki psihiatrov. Takšnih likov je v književnosti kar nekaj, najočitnejša je morda Pika Nogavička Astrid Lindgren, posredne povezave bi našli tudi pri npr. liku Martina Krpana. Haškov roman je v berilo umeščen zaradi mesta, ki ga zaseda v svetovni humoristični književnosti, in njegove protivojne konotacije, ki pa je bralci iz izbranega odlomka ne morejo prepoznati.

¹⁵ Milan Kundera (1929–) je predstavnik disidentske skupnosti, zato je tudi *Neznosna lahkost bivanja* (1984) roman o stiskah in napakah sodobnega človeka. Njegovo pisanje je blizu Guenterju Grassu, čigar odlomek iz *Pločevinastega bobna* je v *Branjih* poglavje pred tem. Za Kundero sta značilni lirizacija in esejizacija romana, opazni v drugem odlomku z naslovom *Srečanje Tereze in Tomaža*. Tu se pojavi tudi medbesedilnost in omenjanje Ane in Vronskega iz Tolstojeve *Ane Karenine*. Tomažev odnos do žensk, predvsem do Tereze, je izraziteje razviden iz prvega odlomka *Spati z žensko*. Tomaževo doživljanje sveta je v prvi polovici odlomka eksistencialistično, izrazit je egoizem in dojemanje žensk kot porabnega materiala; v tem delu najdemo povezavo s Camusovim *Tujcem*, ki je obvezno izbirno besedilo tega poglavja. Proti koncu odlomka se egoizem umika, v drugem odlomku pa v ospredje stopita grotesknost in absurdnost.

¹⁶ Tudi Sławomir Mrożek (1930–) je disident. Veliko časa je preživel v tujini, prva emigrantska drama je *Tango* (1964). Mrožkova dela so satirična, groteskna in absurdna. Odlomek *Ženske in moški* iz *Tanga* se začne z obtoževanjem Ale, ki bratranču Arturju očita, da jo je hotel posiliti. On to zanika z utemeljitvijo, da ji je hotel pokazati praktične vaje iz pragmatike spolnosti. Razloži ji, kako si moški navidezno podrejajo svet in svojo logiko vsiljujejo ženskam, otrokom in umetnikom. Ala, s katero naj bi se se poročil, mu ne verjame, češ da je v njem zagotovo le želja po spolnosti. Odlomek je humoren, Arturjevih izjav kljub njegovim željam po resnosti ne moremo sprejemati kot takšnih. Izpade absurden in grotesken, tak je tudi položaj med njima — ne glede na krvoskrunstvo se nameravata poročiti. Absurdnost drame lahko primerjamo z drugimi obravnavanimi dramami: *Čakajoč Godota*, *Plešasta pevka* in *Zaprta vrata*.

Vaclav Havel med češkimi pisatelji; Julian Tuwin, Konstanty Ildefons Gałczyński, Czesław Miłosz, H. Sienkiewicz, Władisław Reymont, Bruno Schulz, Witold Gombrowicz, Stanisław Ignacy Witkiewicz med poljskimi, slovaških avtorjev ni niti omenjenih.

V četrtem letniku je v učnem programu sodobna slovenska književnost, zato v nobenem od izbranih beril ne najdemo tujih avtorjev in njihovih besedil.

4 Ugotovitve in predlogi

Zahodnoslovanski avtorji (poljski, češki, slovaški) so v srednješolskih berilih zastopani slabo, večinoma so samo naštet, nekateri pa so predstavljeni tudi z odlomki. Med avtorji s tega območja ne najdemo nobenega slovaškega, ti niso niti omenjeni.

Ker je v uvodnem besedilu k novemu berilu za gimnazije in srednje šole *Branja* zapisano, da se obveznim, z učnim načrtom predpisanim besedilom, pridružujejo izbirna besedila, ki postavljajo prva v »naravno« okolje /.../ (Ambrož 2000), Boža Krakar Vogel pa zagovarja vrednostno merilo pri uvrstitvi posameznega književnega dela v berilo, tj. reprezentativna besedila, v določeni kulturi cenjena več generacij (Krakar Vogel 2004: 62), predlagam, da se ob preučitvi novega učnega načrta ugotovi in strokovno ovrednoti tudi nekatera književna dela, ki so iz sedanjih učnih načrtov in beril izpadla. Mirjana Benjak se zavzema za učni načrt odprtega tipa in popolno avtonomnost učitelja (v ustvarjalnem, raziskovalnem in organizacijskem smislu). Odprti učni načrt bi namenjal pomembnejšo vlogo tudi dijaku, ki bi postal »dejavni udeleženelec v literarno-estetski komunikaciji in recepciji literarnega dela, kar lahko uresničimo le s preiščanim programiranjem literarne snovi, ki bo sledila učenčevim psihološkim in kognitivnim sposobnostim.« (Benjak 2000: 26.) Poudarja pa tudi izjemno vlogo poznavanja srednjeevropskih književnosti za krepitev nacionalne kulturne zavesti (Benjak 2001).

Popolna avtonomnost učitelja bi imela lahko tudi negativne posledice, saj so nekateri učitelji ustvarjalno, raziskovalno in organizacijsko manj spretni in si do določene mere tudi želijo biti vodeni. Popolna avtonomnost vidim kot možnost, ki bi jo lahko izkoristili nekateri učitelji, s tem da bi dijaki dobili vse potrebne informacije, zapisane v učnem načrtu. Zato tudi popolna odprtost učnih načrtov v tem trenutku verjetno ni mogoča, zaradi lažjega umeščanja obveznih vsebin v »naravno« okolje pa bi bilo smiselno v to okolje ponuditi nekaj dodatnih besedil. Med slovaškimi avtorji bi kot predstavnika romantike spadala Ján Kollár s *Hčerjo Slave* (predlagam *Predspev* in morda še kakšen sonet ter odlomek iz *O literarni vzajemnosti*) in Pavol Jozef Šafárik z odlomkom iz *Zgodovine slovanskega jezika in književnosti po vseh narečjih*. To sta tudi deli, ki sta imeli na slovensko književnost največji vpliv in sta bili tudi pogosto književno vrednoteni (prim. Rozman 2000: 275). V *Branjih* sta oba predstavljena kot češka pesnika, kar ne drži, bralci pa si lahko v opoziciji s Prešernom o njiju ustvarijo negativno podobo (prim. Cuderman 2001: 163). V obdobju realizma in 20. stoletja bi veljalo vsaj omeniti nekatere vidne predstavnike, kot so Martin Kukučín (najvidnejši predstavnik kritičnega realizma), Svetozar Hurban, Milo Urban (njegov roman *Živi bič* je doživel na Slovenskem v 30-ih letih več kot deset pozitivno oce-

njenih recenzij), Ivan Krasko, Ján Smrek, František Švantner, Pavel Vilikovský, Jozef Urban. Omeniti bi jih bilo treba, ker so bili v svojem okolju pomembni vsaj toliko kot Čehi J. Mukařovský, J. Seifert in V. Holan (ki pa so omenjeni); Pavel Vilikovský je bil npr. na mednarodnem literarnem srečanju v Vilenici leta 1997 tudi glavni nagrajenec.

Članstvo v Evropski uniji nas je tudi kulturno povežalo z zahodnoslovanskimi jeziki. Z njimi bomo v prihodnje močnejše v stiku, med novimi članicami tudi ni omejitev pri prostem pretoku delovne sile. Sčasoma bomo pogosteje slišali poljske, češke, slovaške besede, in da bomo tudi do te kulture pozitivno naravnani, jo moramo spoznati (prim. Benjak 2001). Razumevanje razmerja med materinščino in tujimi jeziki ter posledic sodobnega kulturnega pluralizma obstajajo pri vseh družboslovnih predmetih, ki vključujejo primerjavo domačih in tujih kulturnih, zgodovinskih in predmetnih področij, najizraziteje pri pouku književnosti. Pogoj za udejanjanje te možnosti je samo učiteljeva lastna dobro razvita medkulturna zavest in z njo pogojena sposobnost zanimivih medkulturnih primerjav in spodbujanja razmišljanja o razmerju med domačim in tujim. Usmerjeno poglobljeno medkulturno razumevanje tujih besedil lahko v polni meri udejani ustvarjalno moč književnosti, izzove našo vsakodnevno razumevanje in nam s tem omogoči drugačno videnje in razumevanje. Da bi branje tujih književnosti pri pouku slovenščine, kjer se učenci s tujim besedilom srečujejo v prevodni različici, približali potencialnemu učinku medkulturnega razumevanja, strpnosti in zблиževanja različnih kultur brez nezaželene kulturne hibridizacije, bi morali vsaj pri obravnavi nekaterih tujih besedil upoštevati in poudarjati njihovo medsebojno kulturno umeščenost, ki spodbuja osredinjanje pogovora na stiku obeh kultur oz. na njegovih medkulturnih razsežnostih in na vseh posebnostih, ki se porajajo iz takega stika (Grosman 2004: 189–190).

Sklep

Prispevek je želel prikazati zastopanost zahodnoslovanskih avtorjev in njihovih del v zdajšnjih srednješolskih učbenikih in berilih. Besedil s tega območja je malo, slovaških avtorjev se kot slovaških sploh ne omenja, ampak kot češke. Zaradi tesnejšega kulturnega povezovanja med slovanskimi narodi, ki se bo v prihodnje zaradi članstva v EU še okrepilo, bi bilo treba razmisliti o dopolnitvah učnega načrta. Poznavanje zahodnoevropskih in tudi vzhodnoevropskih (predvsem ruskih) avtorjev je v učnih načrtih dobro, tudi sam pristop sestavljalcev beril je povezan s poznavanjem beril in učnih načrtov iz tega okolja, srednjeevropski prostor pa je kljub tesnim kulturno-zgodovinskim stikom zapostavljen. Predlagam temeljit izbor (vsaj) češko-slovaško-poljskih avtorjev in sestavo kratkega poskusnega gradiva (berila), iz katerega bi ob prenovi učnega načrta črpali najpomembnejša besedila iz srednjeevropskega okolja. V učni načrt bi bilo smiselno uvrstiti predvsem kanonska dela J. Kollárja in P. J. Šafárika.

Literatura

- Benjak, Mirjana, 2000/2001: Pouk književnosti v hrvaški gimnaziji. *Jezik in slovstvo* 46/1. 19–29.
- Benjak, Mirjana, 2001: *Književnost(i) u kontaktu: suvremena srednjeevropska pripovjedna proza u gimnazijskoj nastavi književnosti*. Reka: Izdavački centar Rijeka.
- Chrobáková, Stanislava (ur.), 2000: *Sto let slovaške književnosti. Antologija*. Bratislava: Društvo slovenskih pisateljev in Asociacija društev slovaških pisateljev.
- Grosman, Meta, 1989: *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS.
- Grosman, Meta, 2004: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (*Razprave FF*).
- Krakar Vogel, Boža, 1999: Konservativnost in inovativnost novega učnega načrta za pouk književnosti v gimnazijah. Kržišnik, Erika (ur.): *35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 161–178.
- Krakar Vogel, Boža, 2000: Učbeniki in priročniki za prenovu književnega pouka v maturitetnih programih. *Slovenščina v šoli* 5/4. 1–4.
- Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Rosandić, Dragutin, 1993: *Novi metodički obzori: prinosi metodici hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Školske novine.
- Rozman, Andrej, 2000: Slovensko-slovaški kulturni odnosi – retrospektiva in perspektive med politiko in književnostjo. *Sto let slovaške književnosti. Antologija*. Bratislava: Društvo slovenskih pisateljev in Asociacija društev slovaških pisateljev. 271–282.
- Rupnik, Tina, 2000/2001: Literarni klasiki v srednješolskih berilih pri nas in v Evropi. *Jezik in slovstvo* 46/3. 101–107.
- Žbogar, Alenka, 2003: Srednješolske književne vsebine na recepcijskem situ. *Jezik in slovstvo* 48/5. 39–50.

Viri

- Ambrož, Darinka idr., 2000: *Branja 1. Berilo in učbenik za 1. letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Ambrož, Darinka idr., 2002: *Branja 3. Berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Ambrož, Darinka idr., 2003: *Branja 4. Berilo in učbenik za 4. letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Cuderman, Vinko idr. 2001: *Branja 2. Berilo in učbenik za 2. letnik gimnazij in štiriletnih strokovnih šol*. Ljubljana: DZS.
- Kos, Janko idr., 2000: *Svet književnosti 1*. Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko idr., 2001: *Svet književnosti 2*. Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko idr., 2002: *Svet književnosti 3*. Maribor: Obzorja.
- Kos, Janko idr., 2003: *Svet književnosti 4*. Maribor: Obzorja.